

Stanko Manestar

LEGENDARNI MARŠ II BRIGADE 13. PRIMORSKO-GORANSKE UDARNE DIVIZIJE PREKO BJELOLASICE I MATIĆ-POLJANE

Svaka pomisao na partizansku epopeju doživljenu na Matić Poljani neminovno nam vraća sjećanje na te teške i junačke dane iz narodnooslobodilačke borbe, a posebno nama preživjelim borcima i sudionicima tih događaja. Vrijeme nezadrživo prolazi, pamćenja blijede, postupno se smanjuje broj živih svjedoka i time nestaje zauvijek mnogo nepoznatih podataka iz tih dana. Iako je o tome dosad mnogo napisano, mislim da nikada nije dosta za te velike žrtve, teške i junačke dane.

Polazeći od činjenice da je u tom maršu sudjelovalo oko 67 boraca s područja današnje općine Crikvenice i da ih je od toga nekoliko i smrznulo, to nas obavezuje da, koristeći svoj dnevnik i bilješke, sjećanja i ono dosad napisano o tome, dademo svoj doprinos u popunjavanju podataka historije te naše brigade, kao i da istaknemo doprinos Vinodolaca na tom njenom borbenom putu.

Da bi se mogla u cjelini bolje sagledati i ocijeniti sva veličina »Bjelolašičkog marša« II primorsko-goranske brigade 13. udarne divizije NOV i POJ preko Bjelolasice i Matić Poljane, devetnaestog na dvadeseti veljače 1944. godine, nužno je sagledati što je sve prethodilo tom legendarnom maršu, odnosno kakve je sve napore i tegobe prošla ta brigada neposredno prije toga.

Posebno veliki, odgovorni i teški zadaci postavljaju se pred II brigadu od 8. 9. 1943. godine dalje. Iako je 9. 9. 1943. godine službeno kapitulirala Italija, njezina divizija »MURGE« i dalje je branila Senj. II brigada, locirana na položajima od Brinja prema Vratku (s 2. bataljona Primorsko-goranskog odreda) toga dana krenula je u napad, zauzela Veliki Voljak (njen 3. bataljon), i drugog dana nastavila teške borbe za Senj, dovela diviziju »MURGE« u bezizlaznu situaciju, tako da je bila prisiljena 13. rujna položiti oružje. Zarobljeno je više od 6 tisuća neprijateljskih vojnika i oficira, te dva generala i ogroman ratni materijal. Dio brigade, tj. 3. bataljon (bez mitraljeske čete) nastavlja oslobođenje otoka Krka, Cresa i Lošinja. Glavnina brigade, boraveći na području Senja nekoliko dana, znatno se popunila novim borcima i vrlo dobro naoružala, te prišla organizacionom sređivanju.

19. rujna 1943. godine slijedio je pokret dijelova brigade prema Karlobagu, što su ga još uvijek držale jake ustaške i domobranske snage. Štab brigade smjestio se u Cesarici da pripremi jedinice za napad na Karlobag, a brigada je 23. rujna započela prvi napad. Nakon vrlo teških borbi s mnogo jačim neprijateljem i žestokog ustaškog otpora s dobro utvrđenih položaja, daljnji napad je obustavljen.

Štab brigade prišao je ponovnom i detaljnom razmatranju neprijateljskih položaja i njegove jačine da bi pripremio idući uspješniji napad. Jedinice brigade odmarale su se i taktički pripremale za odlučujuću bitku. Međutim, 2. 10. 1943. godine ustaške snage u jačini 300 vojnika provukle su se iz Gospića velebitskim klancima i neopaženo iznenadno napale na Cesaricu, gdje se nalazio štab brigade, artiljerijski divizion i još neki dijelovi brigade. U prvi čas nastala je opća pometnja, ali su se naše jedinice vrlo brzo snašle, prihvatile žestoku bitku i prešle u protunapad. Istodobno je jedan bataljon I brigade napao neprijatelja s leđa. Vrlo je brzo odbačen te se s teškim gubicima povukao prema Velebitu. Bio je to šok za pomlađenu brigadu, ali i novo dragocjeno iskustvo. Brigada je imala 8 mrtvih i više od 10 ranjenih boraca.

Nije se odustalo od napada na Karlobag. Početkom listopada 1943. godine II brigada, zajedno s I brigadom 13. divizije, ponovno je krenula na Karlobag. Ovaj put bio je to sveobuhvatni napad. Noću su dijelovi II brigade prebačeni brodom na drugu stranu Karlobaga u Lukovo Šugarje, kako bi se do zore približili Gradini i s ostalim jedinicama istodobno potpuno opkolili Karlobag i njegove ključne obrambene položaje. Odlučujuću borbu započela je baterija topova iz pravca Crveni Gaj i Staniške Glave preciznim direktnim gađanjem neprijateljskih položaja. U vrlo kratkom vremenu onesposobljeni su glavni obrambeni položaji neprijatelja i omogućeno je ostalim našim jedinicama da u žestokom napadu vrlo brzo dezorganiziraju i slome neprijatelja. Karlobag je bio oslobođen a Hrvatsko primorje i oslobođeni dio Like spojeni su s Dalmacijom. U bici je poginulo oko 120 neprijateljskih vojnika i zarobljeno 148 ustaša i domobrana. Zaplijenjen je jedan top, 4 teška minobacača, 16 teških i lakih mitraljeza, itd.

Potom je brigada prebačena u Novi Vinodolski na dvodnevni odmor. U to vrijeme Nijemci su već ovladali slobodnim teritorijem Istre i pripremali se da prodru u oslobođeno Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Bez većeg predaha i odmora već 6. listopada brigada je maršom krenula preko Crkvenice i Križišća na područje Hreljina, Praputnjaka i Krasice kako bi smijenila III brigadu 13. divizije, što se nalazila na položajima u rajonu Sušaka, na području Draga—Kukuljanovo—Kamenjak. 7. 10. 1943. godine u pet sati ujutro brigada je stigla: Štab brigade i 1. bataljon u Krasicu, 2. bataljon u Praputnjak, 3. bataljon u Meju a prateći bataljon u Hreljin.

7. 10. 1943. u 6 sati ujutro započela je velika njemačka operacija WEL-KEMBRUCH, zvana po nekim autorima a po nekima »Istrien«, tj. oklopni 901. puk krenuo je za Kamenjak—Gornje Jelenje—Oštrovicu—Hreljin—Kraljevicu sa ciljem da opkoli III brigadu (područje Draga—Krasica—Hreljin), a iza njega nastupao je pješadijski puk smjerom Cernik—Škrležovo—Krasica, radi taktičkog okruženja. Grupa 132. pješadijskog puka zauzela je Plase a 88. izviđački bataljon Gornje Jelenje.

Sve se to dogodilo nevjerojatnom brzinom, jer su već neprijateljski tenkovi u 9,40 sati prošli kroz Hreljin i produžili za Križišće i Kraljevicu. Time je обруч oko II i III brigade bio zatvoren a brigade dovedene u vrlo težak položaj. Nastala je teška situacija. Štab II brigade s jednim vodom probio se u Zlobin. Prateći bataljon je na cesti za Hreljin razbijen. Veći dio 3. bataljona probio se za Zlobin. Četvrti bataljon je neko vrijeme držao položaj iznad željezničke stanice Meja a onda je odstupio i probio

se za Benkovac. 1. i 2. bataljon spustili su se prema Bakarcu, gdje su se dijelovi 3. bataljona i većim dijelom borci III brigade nalazili u okruženju. Noću 7. na 8. listopada 1943. te su se jedinice u manjim dijelovima probijale preko Šmrike i Drvenika u brda prema Grižanama.

8. i 9. listopada 1943. njemački pješadijski puk pročistio je prostor Bakarac, pa je dio boraca koji se nije probio tu i zarobljen.

Bez dogovora, samoinicijativno, nastalo je skupljanje glavnine brigade. 9. listopada štab II brigade i 4. bataljon stigli su u šumu iznad Grižana. U toku 10. listopada bataljoni su se prikupljali u Grižanama, a navečer su se prebacili u Bribir. 11. listopada krenulo se u Ledenice, gdje je nastavljeno prikupljanje brigade. Ovdje je II brigada mnogo stradala, izgubljen je velik broj boraca (poginulo, zarobljeno i osulo se), znatna oprema i naoružanje. Da nije bilo smionosti i hrabrosti stanovnika Hreljina, Bakarca i ostalih mjesta, koji u tom paklu nisu izgubili glavu, nego su pružali borcima svesrdnu pomoć da se izvuku iz te nemoguće situacije, bilo bi i težih posljedica.

12. listopada iz Ledenica je II brigada krenula preko Alana u Kamenicu. Tu je uslijedio kraći odmor, sređivanje brigade i popuna, posebno borcima iz Istre. Održani su partijski sastanci u toku kojih je analizirano držanje boraca i rukovodilaca, u minulim borbama, pa su neki rukovodioci smijenjeni. Tu se brigada zadržala nekoliko dana, do polovice listopada. Zatim se brigada prebacuje na područje Škalić—Drežnica—Brezno—Jasenak, gdje se zadržava oko 20 dana, do kraja listopada, izvršavajući slijedeće zadatke:

- obranu vojno-partizanske bolnice u Javornici,
- sprečavanje njemačkog prodora prema Velikoj Kapeli,
- svakodnevne obrambene borbe protiv ispada njemačkih jedinica iz smjera Delnica, Ravne Gore, Mrkoplja, Vrbovskog i Ogulina.

Tim akcijama njemačke snage nastojale su osigurati glavne komunikacije u pravcu Njemačke.

Po nalogu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske 4. studenog 1943. brigada kreće preko Brinja, Otočca u područje Perušića. Već se 15. listopada II brigada (po nalogu operativnog štaba za Liku) noću prebacuje preko ceste i željezničke pruge Gospić—Gračac na padine Velebita. Zauzima položaj od Barleta preko Divosela i Počitelja do Metka. VI lička divizija već je bila napustila taj teren ostavivši samo jedinice operativnog štaba za Liku. One su bile preslabe za teret koji je na njih pao, pa je II brigada dobila zadatak da štiti oslobođeno područje i da onemogućava komunikacije između Gospića i Gračaca i Gospića i Karlobaga, koje su bile veoma značajne za neprijatelja, pogotovo za njegovu opskrbu.

Tada je brigada imala 937 boraca, od toga je na licu mjesta bilo 753, a 184 ih je bilo na liječenje. Brigada je raspolagala sa 16 strojnica, 11 teških mitraljeza, 28 puškomitraljeza, 791 puškom, 2 protukolska topa i 2 teška bacača.

U Gospiću je tada bilo oko 5 tisuća ustaša, domobrana i naoružanih civila.

Štab brigade s pratećom četom i 3. i 4. bataljon nalazili su se na sektoru Počitelj, 1. bataljon u regionu Divoselo a 2. bataljon je ostao u Barletama za vezu s IV brigadom i za osmatranje mosta na rijeci Jadovi.

U toku studenog i prosinca 1943. ponovo za II brigadu slijede vrlo teški i iscrpljujući dani. Fronta dužine 15 km ispresjecana velebitskim obroncima i vododerinama, dosad potpuno nepoznata za borce i rukovodioce brigade, uz nadolazak sve veće zime i čestih intenzivnih oborina te guste magle, nasuprot jačim domaćim ustaškim i četničkim snagama, vičnim ovom kraju i izvanrednim poznavanjem velebitskih staza i prolaza, postao je nevjerovatno teško bojno polje. Vrlo česti i iznenadni napadi neprijatelja iz svih mogućih pravaca, a posebno četnika iza leđa (iz Velebita) zahtijevali su stalnu budnost i neprekidno osiguranje svojih položaja, što je dovelo borce brigade do potpune iscrpljenosti. Zbog oštre klime i specifičnosti terena u tim svakodnevnim borbama dolazilo je do nemogućih situacija u kojima se više nije znalo tko na koga puca i kamo se puca, gdje je fronta a gdje pozadina. To posebno za vrijeme gustih i čestih magla. Brigada je doslovce u neravnopravnoj borbi s mnogo jačim neprijateljem iz dana u dan gubila svoju živu snagu. U tim danima i teškim iskušenjima samo visoka svijest i odanost boraca sačuvali su brigadu od njenoga sloma.

Operativni štab za Liku, pod čijom neposrednom komandom se tada nalazila II brigada, uvidjevši tu situaciju krajem prosinca 1943. donio je odluku da se brigada s padina Velebita prebaci preko pruge i ceste Gospić—Gračac na područje Lovinca. Jedne hladne prosinačke noći (pod kraj mjeseca) brigada kraćem prema Vrebcu. Trebalo je prijeći nekoliko vodotoka na kojima su bili porušeni mostovi, željezničku prugu i cestu Gospić—Gračac, na kojoj su patrolirale neprijateljske snage. Uz velike napore sve je to savladano u toj hladnoj prosinačkoj noći. Brigada je iz Vreba produžila za Ploču i Vranik nedaleko od Lovinca. Trebalo je napasti komunikacije Gračac—Gospić i Lovinac—Medak, kojima se služio neprijatelj. Unatoč povremenim borbama brigada je nekoliko dana predahnula i dočekala prve dane 1944. godine, posebno zbog toga što je palo pola metra snijega i time otežalo komuniciranje neprijatelja.

Početkom siječnja 1944. godine brigada je dobila nalog da se prebaci u Gacku dolinu i da preuzme osiguranje Glavnog štaba i ostalih organa NOP-a Hrvatske. Uslijedio je dugi marš od Vranika preko Ploča, Vreba, Ličkog Osika do Perušića, gdje je brigada prenoćila. Sutradan je nastavljen marš preko Ličkog Lešća, Čovića, Otočca do Kompolja, odnosno prema Dabru. Pola brigade trebalo je štititi cestu Otočac—Brlog a pola brigade cestu Otočac—Dabar. Zima i snijeg, do kraja istrošena odjeća i obuća iscrpljenih boraca i marš duži od 80 kilometara predstavljao je ponovo ogroman napor za borce te brigade.

18. siječnja štab II brigade već se nalazi u Glavcima, odakle rukovodi akcijama što ih vode jedinice brigade s neprijateljem koji prodire iz smjera Gospića prema Otočcu. Nakon teških borbi Nijemci i ustaše ipak ulaze u Otočac. Između 19. i 21. siječnja 1944. neprijatelj nastavlja prodirati prema Vratniku a jedinice II brigade vode oštre borbe u području Glavaca s Nijemcima i ustašama koji napadaju iz Otočca. Zima i gusta magla u toj oštroj borbi stvaraju vrlo teške uvjete za ratovanje. Uz osjetne gubitke s obje strana, neprijatelj nije uspio u svojim namjerama.

23. siječnja 1944. brigada iz Glavaca kreće na marš preko Dabra u Lipice i okolna mjesta, gdje preuzima nove zadatke i zaposjeda nove položaje. 392. legionarska divizija nastupala je od Karlovca i Ogulina prema Brinju i Senju a II brigada svojim iznenadnim napadima usporavala je to napredovanje. 25. siječnja dijelovi brigade vodili su borbe na položajima prema Jezera-nama (Vršak) i prema Kapeli.

27. siječnja 1944. jedan njemački trup iznenada je upao u Škalić i varkom uspio ubiti 28 ljudi, većinom članova NOO-a i pripadnika Komande mjesta Škalić. Trup u jačini 50 ljudi obučen u talijanskim, engleskim i staro-jugoslavenskim uniformama s partizanskim kapama došao je u NOO pod izlikom da su partizani iz II brigade 13. divizije i da dolaze iz Glavaca. To je teško pogodilo mještane Škalića i šire okolice.

29. siječnja 1944. štab brigade sa svojim jedinicama prebacuje se u područje Brloga. 1. veljače slijedi žestoka borba s neprijateljem, koji je prodirao cestom Brinje—Senj, u kojoj je sudjelovala i neprijateljska avijacija. Od 2. veljače brigada pod stalnom borbom odstupa preko Drenova Klanca za Doljane. 5. veljače ponovo se vraćamo na područje Glavaca i vodimo borbu na putu Dabar—Glavac. Od 7. do 9. veljače brigada se nalazi u stalnom borbenom kontaktu s neprijateljem i u tom vremenu prelazi put od Doljana, Glavaca preko Dabra do Lipica. U tim borbama izbačeno je iz stroja 274 neprijateljska vojnika.

Slijedi nova neprijateljska ofenziva na Brinjski Gornji Kraj sa ciljem da ga zaposjedne i uništi sve glavne izvore za opskrbu naših jedinica. Zbog toga je 10. veljače na to područje prebačena II brigada sa zadatkom da zaustavi neprijateljsko napredovanje i da ponovo oslobodi taj kraj.

Tu je brigada našla stravičnu sliku i nemoguće životne uvjete. Sve kuće popaljene i porušene, sav narod sa malobrojnomo stokom izbjegao je pred neprijateljem u šumu. Škalić i susjedna naselja ostali su pusti. Jedinice II brigade, umorne i iscrpljene od konstantnih višemjesečnih borbi i pokreta, nemaju se gdje skloniti. Traže se zakloni među zidinama, improviziraju se bajte i slično.

Brigada je tada po popisu brojila 1.100 a na licu mjesta 620 boraca. Imala je 533 puške, 70 pištolja i 80 puškomitraljeza. Za to vrijeme (više od 5 mjeseci) brigada je prevalila put duži od 500 kilometara, a iz stroja bilo je izbačeno skoro 500 boraca.

Sve jedinice brigade bile su u području Škalića. 11. veljače 1944. nastaje snažna snježna mećava. Štab II brigade našao se pred nevjerojatno teškim problemima:

— Trebalo bi krenuti u šumu i spašavati izbjegli narod da ga snijeg ne zarobi i dovede u još težu situaciju,

— Trebalo bi napasti i osloboditi Tužević zbog toga da se poprave uvjeti smještaja naših boraca i radi veće obrambene sigurnosti brigade i tog kraja.

Već sutradan 12. veljače 1944. unatoč visoku snijegu, koji je i dalje padao, i vrlo slabe ishrane jedinice I i II brigade 13. divizije kreću u napad u Tužević, ali bez uspjeha. Noću između 12. i 13. veljače uslijedio je ponovni napad na Tužević i Vodoteč koji su zauzeti i time je ponovno oslobođen Brinjski Gornji Kraj.

Od 13. do 18. veljače borbi nema, snijeg povremeno pada, temperatura se spustila ispod nule. Nailazi bura koja stvara snježnu vijavicu i zasipa

sve prtine i putove. Smještaj jedinica nepromijenjen je i nemoguć, prehrana na rubu održavanja života. Brigada se nalazi pred problemom opstanka, prijete bolesti i smrzavanje.

18. veljače 1944. na zajedničkom sastanku štaba 13. divizije i štaba II brigade pada odluka da je najbolji izlaz za spas brigade marš iz Škalića preko Drežnice do Jasenka, a onda preko Bjelolasice za Mrkopalj, odnosno Gorski kotar. Istog dana poslijepodne uslijedile su hitne pripreme za marš.

19. veljače u 6 sati ujutro (prema operativnom dnevniku operativca brigade) (bez 1. bataljona koji je iza toga prebačen prema Primorju) i oko 50 boraca raznih drugih jedinica te oko 15 konja-mula natovarenih teškim naoružanjem krenulo je na marš dužin 52 kilometra. Put do Drežnice trajao je više od 4 sata i prošao je bez većih poteškoća. Tu je uslijedio odmor i čekanje zaostalih jedinica. Nikakav obrok nije dobiven te je brigada iza 11 sati nastavila put. Marš je postajao sve teži, tako da je u Radojčićima brigada ponovo imala kraći odmor. U sumrak se brigada odvojila od ceste Jasenak—Drežnica i krenula prema Bjelolasici na putu za Mrkopalj.

Trebalo se neprestano penjati i savladavati uspon viši od 400 metara, uz sve jači vjetar i hladnoću po vrlo duboku i neprogaženu snijegu u potpunoj tami. Konji i mule nosili su teško naoružanje i municiju propadajući u dubokom snijegu. Uz velike napore dizali su se i ponovo propadali od iznemoglosti. To je još više otežalo napredovanje kolone. Dalji transport te opreme preuzeli su već iznemogli borci na svoja leđa dok su to još mogli. Kad je nastala borba za život usput je ostavljano teško naoružanje i oprema. Umor i glad boraca penjao se prema kulminaciji. Zamjenjivanje čeonog bataljona radi probijanja snijega i stvaranja prtine za ostale jedinice te zastoja i čekanja začelja marš koji se je protego u nedogled, teško se provodilo. Čeoni bataljon bio je posebno izložen teškim naporima. Svaki zastoj bio je nevjerovatno opasan za brigadu. Borci su odmah sjedali, legli i sl., te je trebalo uložiti velike napore da se ponovo krene naprijed. Onaj tko je sjeo ili legao a bio je izvan kontrole, taj se više nije digao.

Uz te nadljudske napore glavnina brigade je poslije 20 sati izbila na bjelolasički plato i sve teže i sporije nastavila marš prema Matić Poljani. Nevrijeme je jačalo a kolona se toliko produžila da je bilo više nemoguće kontrolirati sve dijelove brigade. Čeoni (4) bataljon marša 20. 2. oko 3 sata ujutro izbio je na Matić Poljanu dok je glavnina brigade tek svladavala uspon do bjelolasičke visoravni. Tada je na Matić Poljani divljala nevjerovatno jaka snježna vijavica. U času kad se čelo kolone počelo spuštati prema Tuku glavnina brigade tek je počela pristizati za Matić Poljanu. Tu su već snježni nanosi iznosili 2—3 metra a hladnoća i vijavica dostigli su svoj vrhunac, minus 30 °C. Tu je došlo do vrhunca drame ovog stravičnog marša. Smrzlo se najviše boraca ali ne na očigled preživjelih boraca, jer se tu ništa nije vidjelo, nego rame uz rame svojih iznemoglih suboraca.

Tako iscrpljena i okrnjena brigada ipak se uspjela probiti do Tuka i Mrkoplja i to u pojedinačnim grupama, koje su stizale sve do podne 20. veljače 1944. Ovaj marš je izbacio iz stroja brigade više od 100 boraca što smrznutih, što promrzlih i bolesnih.

Evo što sam u svoj ratni dnevnik zapisao tih dana: »19. 2. 1944. g. oko 3 sata ujutro sve jedinice II brigade započele su pripremu za marš. Tko je mogao pojeo je samo neku neslanu juhu od graha. Ja to nisam mogao niti

okusiti jer sam već danima patio od strašnih grčeva u želucu. Tako gladni i iznemogli krenuli smo oko 4 sata ujutro iz Škalića. Vrijeme se tokom čitavog dana pogoršavalo, tj. snijeg i vjetar bivali su sve jači kako je nadozlažila noć. Svi putevi zavijeni. Morali smo stalno gaziti duboki snijeg do koljena, do pojasa a negdje i preko toga.

Već do Krakara snage su nas bile izdale što od iznemoglosti, zime i umora a najviše od gladi. U Štabu brigade čuo sam da za sada idemo samo do Jasenka gdje će nas sačekati hrana. To nam je davalo još malo snage da izdržimo do Jasenka. Usput su slijedili samo kraći odmori i to stoječki uz obećanje da ćemo hranu dobiti negdje drugdje. Od svega toga nije bilo ništa. U sumrak smo se počeli dizati prema Bjelolasici. Kad smo došli u šumu nastala je tamna noć, hladan vjetar i vijavica. Oči smo zatvarali jer su ledene pahuljice tukle u oči i izazivale teške bolove. Marš u koloni bio je strašan. Dubok snijeg, neravan put, rupe u snijegu, propadamo do pojasa, teško izvlačenje i nastavak puta. Svako propadanje stvaralo je u praznom želucu nepodnošljive bolove. Mnogi borci usput su gutali snijeg samo da nešto imaju u želucu. Dobili su strašne proljeve. Vršenje nužde u dubokom snijegu još ih je više iscrpljivalo, prekidalo kolonu i onemogućavalo pregled nad pojedincima.

Pred Matić Poljanom ja sam već bio potpuno iznemogao i spreman sam bio leći i zaspiti u snijegu. Kraj mene su tada bili Mirko Lenac — komesar brigade i Nikola Perović iz političkog odjela 13. divizije. Slična stvar je bila i s njima. Stali smo. Počele su halucinacije. Naišao je drug Frane Jakešević, hrabar i izdržljiv. Kada nas je spazio onakve na kraju snage počeo je galamiti na nas, jednog pa drugog trljati po licu snijegom. Uvjeravao nas je da ima u rancu jednu veću konzervu ali da nema ključa za otvaranje, nego da ćemo to otvoriti kod prve kuće koja nije daleko. Počeli smo življe hodati. Kad smo došli do Matić Poljane strava je dosegla kulminaciju. Pojačani vjetar, užasna studen, zavijanje boraca, koloni nikad kraja. Tu smo išli više u transu nego svjesni što se to oko nas zbiva. Na rubu Matić Poljane, spust prema Tuku nije bio spust nego kotrljanje, padanje, pužanje, valjanje. Tu je srećom bio manji vjetar. Naišli smo na prve grupe koje su nam krenule u susret. Ne znam kako sam došao u Mrkopalj.»

Rezimirajući sve ono što je prethodilo maršu II brigade 13. udarne primorsko-goranske divizije preko Bjelolasice i Matić Poljane kao i sam marš, dolazimo do slijedećih zaključaka:

- u razdoblju od 5 mjeseci brigada je vodila raznorazne borbe više od 50 posto vremena i prešla u maršu i pokretu više od 500 km,

- u tom vremenu prošla je teške borbe za oslobađanje Senja i Karlobaga, proživjela dramu na području Hreljina, vodila iscrpljujuće borbe na području Like i Gacke doline i Brinjskog Gornjeg Kraja,

- marš preko Bjelolasice i Matić Poljane uslijedio je, dakle, u momentu kada je II brigada bila fizički do kraja iscrpljena, iznemogla i desetkovana, nesposobna za bilo kakve daljnje i najmanje napore.

Na osnovi svega toga postavlja se pitanje kako je ipak brigada uz teške i nenadoknadive gubitke, od 26 a prema nekim autorima i do 42 pa možda i više smrznutih boraca, uspjela savladati te nevjerojatne uvjete marša i stići u Gorski kotar (Mrkopalj).

Na to pitanje može se dati samo jedan odgovor — borac našeg narodno-oslobodilačkog rata bio je nepobjediv jer je bila u pitanju sloboda naših naroda. Njegova svijest i moralno-politička snaga nadjačala je njegove fizičke mogućnosti. U tome je snaga i veličina marša preko Bjelolasice i Matić Poljane, Sutjeske i Zelengore i mnogih sličnih primjera iz našeg narodno-oslobodilačkog rata.

U svim tim borbama kao i na maršu 2. brigade preko Matić Poljane sudjelovalo je oko 67 boraca iz današnje crikveničke općine, te je time i taj naš vinodolski kraj dao častan doprinos u toj partizanskoj epopeji. Zbog toga se daje na kraju i poimeničan popis tih naših boraca (možda i nepotpun) da ne ostanu zaboravljeni.

26 kamenih stupova, simbola smrznutih partizana, prirodom oblikovanih i skladno ukomponiranih u ambijent Matić Poljane, po ideji arh. Zdenka Sile, na najneposredniji način za vječna vremena podsjeća na našu narodno-oslobodilačku borbu i na dostojan doprinos Gorana, Primoraca i Istrana u borbi.

Izvori podataka:

- moje bilješke i ratni dnevnik,
- Vlado Matetić: »14. brigada«, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.
- Ivan Kraucek-Kraso: »Godišnjica marša druge brigade 13. primorsko-goranske divizije«, Novi list.

POPIS BORACA

II brigade 13. primorsko-goranske udarne divizije — sudionika marša preko Matić Poljane s područja današnje općine Crikvenica

LONČARIĆ VILIM, iz Selaca

UREMOVIĆ TOMICA, iz Crikvenice

ŠKILJAN JURAJ, iz Crikvenice

TIĆAC IVAN, iz Crikvenice

CAR VAZMOSLAV, iz Dramlja

SEPIĆ MILAN, iz Crikvenice

STIPANIĆ DRAGO, iz Crikvenice

CAR NIKOLA »MIKADO«, iz Crikvenice

UGRIN IVAN, iz Bribira

TONKOVIĆ IVAN, iz Bribira

KALAFATić TOMO, iz Bribira

STANIĆ ANDRIJA, iz Bribira

ANTONIĆ MILAN, iz Bribira

ANTONIĆ MLADEN, iz Bribira

BRNJAC IVAN, iz Bribira

ANIĆ IVAN, iz Novog

BARAC MARTIN, iz Grižana
BARAC ANDRE, iz Grižana
ANTIĆ VINKO, iz Selaca
ANTONIĆ MIŠKO, iz Bribira
ANTONIĆ MATE, iz Bribira
ANTONIĆ FRANJO, iz Bribira
BARIČEVIĆ MATE, iz D. Zagona
BARIČEVIĆ IVAN, iz D. Zagona
BROZOVIĆ MILAN, iz Bribira
CRNIĆ BOGOSLAV, iz Crikvenice
ČOR PELIĆ MARA, iz Crikvenice
ČOR LUDVIG, iz Bribira
ČOR IVAN, iz Bribira
DOMIJAN ZVONKO, iz Drvenika
DRAŽIĆ IVAN »ČIČA«, iz Bribira
GAŠPAROVIĆ DRAGO, iz Triblja
JOVANOVIĆ BOŽO, iz Zagona
KAPETANIĆ IVAN, iz Crikvenice
KRŠUL TOMO, iz Bribira
LONČARIĆ SREČKO, iz Selaca
MARUŠIĆ VLADIMIR, iz Bribira
SPOJA GRGA, iz Bribira
STRIZIĆ RAFAEL, iz Bribira
TONKOVIĆ DANIJEL, iz Bribira
TONKOVIĆ JOSIP, iz Bribira
UGRIN PETAR, iz Bribira
KURIR MARIO, iz Dubrovnika
ARBANAS FRANJO, iz Bribira
FRANK BOŽO, iz Bribira
FRANK IVAN, iz Bribira
KRAJAČIĆ JOSIP, iz Bribira
POHMAJEVIĆ MATE, iz Bribira
TUS JURAJ, iz Bribira
VLASTELIĆ IVAN, iz Bribira
FRKOVIĆ IVAN, iz Bribira
ŠMAJDAR DRAGO, iz Triblja
SIRNIK MILIVOJ, iz Grižana
DOMIJAN ALBIN, iz Damlja
MANESTAR ALBIN, iz Damlja
MANESTAR STANKO, iz Damlja
MIHARIJA STJEPAN, iz Jadranova
PETRINOVIĆ ROKO, iz Novog
ŽVANOVIĆ VLADIMIR, iz Novog
DERANJA BOGOSLAV, iz Novog
CAR MARIJAN, iz Crikvenice
LONČARIĆ SANDRO, iz Selaca, smrznuo u maršu
BAN IVANA DUŠAN, iz Jadranova, smrznuo u maršu
RUBČIĆ JURE, iz Novog
FRANOVIĆ MILIVOJ, iz Crikvenice
BROZOVIĆ ZVONKO, iz Selaca